

**ВЕСЕЛИНА РАДАНОВ ПЕЛАГИЋ<sup>1</sup>, МАРИЈА  
ЈЕВТИЋ<sup>2</sup>, ЗОРАН КАТРИНКА<sup>1</sup>, ДЕЈАНА  
КУЛЕШЕВИЋ<sup>1</sup>  
Нови Сад – Србија**

**НАРАВОУЧЕНИЈЕ ВАСЕ ПЕЛАГИЋА  
ВОДИ НАС У КОНЦЕПТ ЈЕДНОГ ЗДРАВЉА**

1. Др Веселина Раданов Пелагић, Др Зоран Катринка, Дејана Кулешевеић - Фондација за истраживање и развој, безбедност хране и еко здравље, Нови Сад, Србија

2. Проф. др Марија Јевтић, Медицински факултет Универзитета у Новом Саду, ванредни члан Академије медицинских наука Српског лекарског друштва

Email: [veselina.pelagic@frd.org.rs](mailto:veselina.pelagic@frd.org.rs)

Web: [www.frd.org.rs](http://www.frd.org.rs)

Васа Пелагић је рођен 1833. у Босни, село Жабари, недалеко од варошице Брчко, у не баш сретним временима на Балкану и Европи (у различитим изворима наводи се и име Васо, управо због везе са Босном). То му није сметало на свом путу просветитеља, хуманисте, визионара, писца. Велика брига била су му правилан развој младих, не само физички већ и образовни, па је тако поставио даљи развој. Он је подједнако препоручивао природну националну гимнастику (рад на њиви и башти) и школску гимнастику. Васо је тврдио да гимнастика мора бити прва међу школским предметима. Уз родитеље је веома рано научио да ради, па су управо тежакчи послови главни узрок што је он у зрелим годинама био јак, неустрашив и праведан, поштовао рад и стварање корисних вредности у заједници.

А што се тиче здравља, правилног физичког развоја, добре хране, бољег и још вишег праведнијег живота свих

људи, добро је подсетити се шта је написао Васо Пелагић о овоме. Његов *Народни учитељ* (11) је пун корисних савета, драгоцен је књига у било којој кући, посебно сада када смо затровани разним производима и токсинима, како уобичајено коментарисању, за наше добро. Пелагић је био велики заговорник здравог живота и здраве хране, здраве природе, сматрао је да је дужност сваког човека да буде здрав.

Васо Пелагић је написао у предговору своје књиге „Стварни народни учитељ, давне 1881. године: „Стварни домаћи учитељ“ наслов је књиге Васе Пелагића из 1881. која је, како каже, руковођа за здраве и болесне, за старе и младе, родитеље и учитеље, сељаци и варошане (13).

*„У књизи овој гледао је писац да скрети што може више читаоцима, појка, које треба да зна тежак и занатлија, ђак и учитељ, родитељ и сваки други умни и телесни радник, па да узједне себе умно и морално, телесно и материјално унапредити и што погоднију, кориснију и славијенију употребу од свога рада и овог производа учинити. Мада је ова књига мала, ипак су у њој стављене такве поуке које обухватају сав живот и све животне потребе човека. (Васо Пелагић)*

*„Материјал за Прво издање Народног учитеља прибрати су се поред нашег народног лекарства узети од Бугара, Румуна, Мађара, Немаца, Чеха, Хрвата, Енглеза, Турака, Арапа, Грка, Америчанаца и Индијанаца. Таква извештајна књига доносити само обични научни путници него и сама медијациона друштва. За економски одељак бити су извори наша и светска књижевност, а и наша испитивања.“ (Васо Пелагић)*

Циљ нашег рада рада је да се сагледа наравоучење Васе Пелагића које води у концепт једног здравља и да нас Васо Пелагић подсети на значај образовања и промовисања у области здравља, хране, чистог ваздуха, чисте воде, физичке културе и животне средине. Васо је део наше традиционалне културе и први заговорник здравог живота на Балкану, по

којем су тада и напредније земље почеле да развијају физичку културу у образовању. Својим идејама које је објавио у књигама, брошурама и новинским чланцима (мада према неким критичарима писаним са одређеном дозом наивности), је пуно утицало на радничке и сељачке масе на просторима Србије, Хрватске, БиХ, Црне Горе и Бугарске. Данас, после скоро једног и по века, можемо слободно рећи да горе побројане његове теме нису биле наивност већ озбиљан увод у концепт Једно здравље нама на Балкану.

### Како и којим путем пћи?

Образовање, традиција, храна и култура, здрава квалитетна и без штетних материја по здравље људи и животиња, очување природе и подршка малом сеоским газдинствима уз поштивање Божиног аманета да „удесимо према развојку науке и животним потребама народним“.

Ми живимо у свету у којем су људи међусобно повезани са животињама, биљкама, животном средином и са парадигмом која подржава промене у сарадњи и дељењу информација о концепту Једно здравље кроз стратегије и стварању партнерства и образовања (4,10,12,16).

У књизи „Народни учитељ“ Васа Пелагић је дао препоруке и упутства како живети и како од природе узети оно најбоље. Он у књизи заправо упубљује да је природа та која је човеку понудила све и да од самог човека зависи шта ће од тога усвојити и применити.

*„Прва је и вечна потреба сваком човеку да стече што више знања о здрављу човека, маре и биља, и о срећоносном уређењу и школовању друштва јер без тога живиће у страху и опасности и богатства и сиротиња. Ништа толико не сатира умно и телесно здравље, моралну јачину и материјално благостање човеково, као неразумевашће оних узрока, због којих то потиче, и непознавање начина којим ће се ти узроци отклонити могу. Обавестити народ о томе*

*треба да је најпречи задатак наставника и управљача, доктора и законодаваца књиге и друштва... (Васа Пелагић)*

Једно здравље је интердисциплинарни заједнички напор на свим нивоима, укључујући средње и високо образовање. Информације о концепту Једно здравље су потребне за наставнике у средњим школама и академску јавност. То је потребно и од суштинског је значаја да концептуалне и практичне основе Једног здравља разумеју и буду интегрисане. Сложеност концепта посебно указује на значај образовања на свим нивоима. Посебно пажњу је потребно усмерити на ниво средње школе и високог образовања, да се имплементира и усвоји приступ (7, 8).

*„Управљачи просвете и школе, ваљало би да уреде, да се само пре подне учи наука, а по подне да се ученици одмарају од тога и неком телесном раду упражњавају. Држави би света дужност била да удешава да све школе и фирме буду окружене шминцом, зеленилом, воћкама и другим корисним биљем како би на тај начин било вазда чистога ваздуха и како би у часу одмора они који раде туђа могли прошећати и дисати. Творци културе људске то потпуно заслужују.“ (Васа Пелагић)*

Једно здравље било би лакше да се разуме, ако се прво разумеју и да се схвате користи и ризици, компромиси и политички начин решања. Овакав приступ се може применити на нивоу локалне заједнице, националном, регионалном и глобалном нивоу подразумевајући међусобну комуникацију, сарадњу и координацију, па и заједничко управљање.

*„Учитељи и свештеници, чиновници и сва интелегенција треба да обавештавају народ о овима као и о свему другоме што чврста здравље народа и што му је корисно и добро.“ (Васа Пелагић)*

## Одражни развој и рефлексја на рад Васе Пелагића

Уједињене нације су на самиту одржаном септембра 2015. године усвојиле резолуцију A/RES/70/1 – *Transforming our world: the Agenda for Sustainable Development*. Агенда 2030 је универзална стратегија. Од држава потписница се очекује да мобилишу све ресурсе како би циљеви били остварени до 2030. године. Индикатори циљева одрживог развоја могу се наћи на званичном УН веб-сајту (<https://unstats.un.org/sdgs/>).

Влада Републике Србије је директно учествовала у развоју и писању Агенде одрживог развоја кроз укључивање грађана у процес путем консултација о развојној агенди после 2015. и директним учешћем представника државе на глобалним форумима на којима су дефинисани циљеви одрживог развоја (<https://rsip.gov.rs/wp-content/uploads/Srbija-i-Agennda-2030-novembar-2017.-lat.pdf>).

Радна група (2015) за спровођење Агенде за одрживи развој 2030 је била мултисекторална, састављена од високих представника 27 ресорних министарстава и других организација. 17 циљева Агенде 2030 укључују три димензије одрживог развоја: економски раст, социјалну инклузију и заштиту животне средине. У 19. веку су се нашле у више препорука у Васиним књигама (1, 2).

*„Да се у току десет до петнаест година поруше све нездраве куће, школе, болнице, зборнице, радионице и друго, па да се то све сагради према захтевима науке о здрављу и да се засеоци, села и вароши пренесу из нездравих места у здраву околину. Држава је дужна притећи у помоћ сиротињи у таквом корисном препорођају народа.“* (Васа Пелагић)

*Васа Пелагић је писао и разноврсне поуке за економске и домаће потребе, о узгајању пшенице, воћа, о врту, о сточарству. Пише и како се прави сатун за рубље, о чишћењу флека, о кави од жира, о прављењу вина од кућине, рибизле. Каже да је голема корист од коприве и да је ваља јести док*

*је млада, јер је корисна против више унутрашњих болести и за чишћење крви.*

*“Коприва бар има свуда изобиља, а не треба обрађивања и труда. Користимо се тим благом”. (Васа Пелагић)*

### **Светска организација за храну (FAO) и рефлексija на рад Васа Пелагића**

За приоритете о приступу Једно здравље *FAO* укључује:

- Јачање система праћења, надзора и извештавања на регионалном, националном и локалном нивоу ради спречавања и откривања појаве болести животиња и зооноза и контроле ширења болести
- Разумевање фактора ризика, укључујући социоекономске и културне карактеристике, за преношење болести са дивљих животиња на домаће животиње и људе, како би се спречило и управљало избијањем болести
- Јачање капацитета на регионалном, националном и локалном нивоу за бољу координацију и размену информација између институција и свих заинтересованих страна
- Јачање ветеринарске и фитосанитарне инфраструктуре и безбедну храну и хране за животиње од фарме до тавира
- Повећање капацитета прехранбеног и пољопривредног сектора за борбу против и најмањег ризика од антибиотичке резистенције
- Промовисање безбедности хране на националном и међународном нивоу

(<https://www.fao.org/one-health/en>)

*„Није доста да човек сит буде, да направи жетуду, већ треба да је здравом и снажном храном нахраћен.“ (Васа Пелагић)*



*Пелагић је истицао да се мистификација мишљење развија кад чешиће једу младе макуне, боранију, грашак, јаја, маслике, сос од сланине и кад пију коју чашиу чаја с лимном.*

Најава Светског дана макунарки започета је у Светској организацији за храну (FAO) 2016. Сигурност хране (Food Security) је када сви људи у сваком тренутку имају физички, социјални и економски приступ довољној, сигурној и хранљивој храни, која удовољава њиховим нутритивним потребама и потребама за активан и здрав живот. Несигурност хране главни је проблем у великом броју људи и домаћинстава у сиромашним земљама и земљама у развоју. Процењује се да је 795 милиона људи потхрањено. Зато се сматра да макунарке могу на више начина допринети квалитету и сигурности хране (8).

#### Светска здравствена организација о концепту Једно здравље

Зашто нам је потребан приступ Једно здравље? Више врста микроорганизама инфицирају и животиње и људе (заједнички узрочници, зоозозе), јер они деле екосистеме у којима живе, односно крећу се и живе у заједничким стаништима. Тако усредсређивање само на један сектор не може се спречити или елиминисати болест. На пример, беснило код људи се ефикасно спречава само циљањем на животињски извор вируса (на пример, вакцинацијом паса). Микроби отпорни на лекове могу се преносити између животиња и људи директним контактом између животиња и људи или преко контаминираних хране, тако да је за њихово ефикасно сузбијање неопходан добро координиран приступ код људи и животиња.

Информације о вирусима грипа који циркулишу код животиња су кључне за одабир вируса за хумане вакцине за потенцијалне пандемије грипа. Микроби отпорни на лекове могу се пренети између животиња и људи директним

контактом између животиња и људи или преко контаминиране хране, тако да је за њихово ефикасно сузбијање неопходан добро организован и повезан приступ код људи и животиња (6, 15).

Ко чини да приступ једног здравља функционише? Многи професионалци са низом стручности који су активни у различитим секторима, као што су јавно здравље, здравље животиња, здравље биљака и животна средина, требало би да удруже снаге како би подржали приступ Једно здравље (<https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/one-health>).

Сарадња између сектора и дисциплина ће допринети заштити здравља, решавају здравствених изазова као што су појава заразних болести и отпорности на антибиотске лекове и промовисање здравља и интегритет наших екосистема. Кроз приступ Једно здравље повезујући људе, животиње и животну средину, може помоћи у решавању појаве и контроле болести, од превенције болести до отаривања, приправности, реаловања и управљања. На тај начин да побољша и промовише здравље и одрживост.

*„Ако желимо здрави и спокојни у животу бити, то још из детињства тело научимо да промене подноси. Здравље је главни услов да човек своју мету постиже“. (Васа Пелагић)*

Васа је, тврде савременици, био румен, крупан човек, који је волео добру храну, али никада дуван и алкохол. Чак је, свима омиљену кафу, замењивао кафеом од зира, напитком који је од срца препоручивао.

**Светска организација за заштиту животиња и концепт Једно здравље**

У свету је здравље људи угрожено са 75% патогених животињског порекла, 80% патогена потиче из животиња изазивају забринутост због биотероризма, нарушавају



квалитет хране, 811 милиона људи свако вече оде гладно у кревет, да би се прехранно свет до 2050. биће потребно више од 75% животињских протеина. У међувремену 20% животиња страда од различитих болести у свету (16). Веома је важна животна средина и очување биодиверзитета, јер су људске активности озбиљно узроковале промене на земљи и 66% у морима. Губитком 25% шумског покривача људи и животиње за узгој су много више у блиском контакту што изазива вероватноћу преношења заразних болести. (<https://www.oie.int/en/what-we-do/global-initiatives/one-health/#:~:id=https://youtu.be/Ndfi9ObdXVY>)

### Животна средина

Човек, као појединачно и колективно биће, тежи да природу и животну средину види као нешто што је старо њему, нешто за освајање и контролу и, ако је потребно, за пораз. На овој Земљи је живи свет непрестано променљив, али упоран екосистем, коју чине заједнице бића која живе у својим стаништима и њиховим нишама (7).

### Животна средина и веза са концептом Једно здравље из угла превентивне медицине

Приступ Једно здравље препознаје, не само важност интегрисања људског здравља са животињама, него и здравља и животне средине. Уз то, концепт Једно здравље наглашава потребу локалног, али и регионалног и глобалног надзора и деловања. Данас и искуство пандемије која је у току додатно наглашава значај препознавања есенцијалне везе између човека, односно људске популације, домаћих животиња, дивљих животиња, животне средине, као и опасности и ризика од болести. Концепт једно здравље повезан је и са пољопривредом, безбедношћу хране и самим тим и са економијом. У времену глобализације, ниједан

сектор друштва или појединачна професионална дисциплина нема довољно знања или ресурса за ефикасно управљање ризицима од појаве или поновног оживљавања и интензивирања многих заразних болести, али и пораста учесталости незаразних болести чије решавање треба посматрати и у светлу области које је оквир деловања превентивне медицине и јавног здравља (4,5).

Стварање политике у области животне средине није лак задатак. Системско разумевање начина повезивања природе, економије и здравља људи је од суштинског значаја за идентификацију најбољих расположивих политичких опција. То подразумева :

- Међународна сарадња, посебно са агенцијама и међународним телима Светска здравствена организација *WHO*, Организација за здравље животиња *OIE* и Светска организација за храну *FAO*, представљају важну димензију
- Боља интеграција Мрежа надзора за болести животиња унапређењем сарадње са суседским земљама у шири контекст, као што је у оквиру Европске суседске политике *ENP*
- Сарадња са трећим земљама, посебно са приоритетним партнерским земљама на глобалном нивоу, као и са земљама проширења и *ENP* на европском и регионалном нивоу, а у чијим оквирима се налази Србија.

### Концепт Једно здравље

Једно здравље није нов концепт. У књизи „Народни учитељ“ Пелагић је дао препоруке и упутства како живети и како од природе узети оно најбоље. Он у књизи заправо упућује да је природа та која је човеку понудила све и да од самог човека зависи шта ће од тога усвојити и применити. Слободно се, читајући књигу, може рећи да су зачеци

приступа Једно здравље баци у њој. Он је у својој књизи описао многе болести, посебно поглавље су му вода и ваздух у којима је нагласио њихов значај у опстанку живота човека и свих живих бића на земљи.

Једно здравље злиста није нов концепт. Може се показати да је порекло приступа и развоја иде у распону од Аристотела до Zoobiocity (3). Последиче интеракције између екосистема, биљака, животиња и људи су обликовали и настављају да обликују ток историје и људских догађаја. Концепт Једно здравље мора препознати везу између животиња и људи и планете коју деле (1, 4, 9).

Једно здравље препознаје да је здравље људи уско повезано са здрављем животиња и нашим заједничком окружењем. То је зато што су се променили утицаји на њихову међусобну интеракцију.

Неки људи погрешно схватају и мисле да је једно здравље о „свему“, дакле, ако не мора бити ни о чему. Али истина је да су размишљање о једном здрављу и имплементација потребни у толико много подручја да се чини да се ради о „свему“. Разумевање и приступ једног здравља је потребан на свим нивоима: академске и истраживачке заједнице, владе, индустрије и политике. Једно здравље је кооперативни, мултисекторски и трансдисциплинарни приступ, који треба да ради на локалном, регионалном, националном и глобалном нивоу, како би се постигли оптимални резултати здравља и добробити препознајући међусобне везе између људи, животиња, биљака и њиховог заједничког окружења.

*Васа Пелагић је у својим делима, у којима је писао о здрављу, истицао основне хигијенске захтеве и правила за уређен живот у кући, болници, породилиштима, за здраву околину. Сматрао је да народ треба да се бори за равноправну и привредну, нарочну настају и подучавање, користне и озбиљне књиге и новине без граница, здраву свест,*

организацију рада, солидарност братску и стварни хуманистарни напрелак.

*„Постовање око вођања, баште, винограда диена је храна за развијање умне, телесне и моралне снаге. Само тако школовање, у светој природи чистога ваздуха, у богатој лабораторији васељене је у складу са људским потребама“.* (Васа Пелагић)

Васа Пелагић у својим књигама пише и кроз живот се, у основи, бази књијеном, близном превентивном граном медицина. Књијена се дефинише као наука о здрављу, име носи по Књији, богињи здравља. У фокусу Књијене је изучавање чиниоца животне средине који могу позитивно да утичу на здравље настојећи да их промовише и јача. Такође се бави и негативним чиниоцима животне средине који представљају ризик за здравље са циљем да их смањи на најмању могућу меру. Књијена је на тај начин врло повезана са концептом Једно здравље и представља мост између медицинских наука и других области и струка које својим деловањем могу да унапреде индивидуално и популационо здравље. Читајући књиге Васа Пелагића, препознају се темељи књијене, јавног здравља и концепта Једно здравље, и са дивљењем се може констатовати колико је снагу визију имао и таленат за бављење здрављем.

Јевтић и сарадници (4.) истакли су да приступ Једно здравље препознаје не само важност интегрисања људског здравља са животињима, него и здравља и животне средине. Уз то, концепт Једно здравље наглашава потребу локалног, али и регионалног и глобалног надзора и деловања. Данас и искуство пандемије која је у току додатно наглашава значај препознавања есенцијалне везе између човека, односно људске популације, домаћих животиња, дивљих животиња, животне средине, као и опасности и ризика од болести. Концепт Једно здравље повезан је и са пољопривредом, безбедношћу хране и самим тим и са економијом. У времену глобализације, ни један сектор друштва или појединачна

професионална дисциплина нема довољно знања или ресурса за ефикасно управљање ризицима од појаве или поновног оживљавања и интензивирања многих заразних болести, али и пораста учесталости незаразних болести чије решавање треба посматрати и у светлу области које је оквир деловања превентивне медицине и јавног здравља (4,6). Индивидуално здравље, према дефиницији, не подразумева само одсуство болести, него потпуно психичко, физичко и социјално благостање. За достизање здравља људи неопходно је чувати, одржавати и стварати услове (између осталог и спољне – животне средине) за максималну реализацију. У супротном, оваква дефиниција здравља данас представља не само недостижан циљ, него и лишемерно постављен циљ. Са друге стране, јавно здравље описује се као наука и уметност превенирања болести, продужења живота, унапређења физичког здравља и ефикасности кроз организоване напоре заједнице за санацију околине, контролу инфекција у заједници, едукацију о принципима личне хигијене, организовање здравствене службе за рану дијагнозу и превентивну терапију болести и развој социјалних механизма који ће обезбедити да свака индивидуа у заједници има одговарајући стандард и услове живота који ће јој омогућити да очува здравље. Ове дефиниције можда недовољно истичу значај животне средине у реализацији циљева у вези са достизањем здравља, како индивидуалног, затим популационог, као и јавног здравља (4,5).

Концепт Једно здравље може да се примени на нивоу заједнице, поднационалног, националног, регионалног и глобалног нивоа. Затим, може да се ослања на заједничко и ефикасно управљање, комуникацију, сарадњу и координацију. Са имплементираним приступом „Једно здравље“, људима ће бити лакше да боље разумеју заједничке користи, ризике, компромисе и могућности за унапређење правичних и холистичких решења.

Дефиниција концепта Једно здравље - Један здравствени панел високог нивоа стручњака (*One Health High-Level Expert Panel - OHHLER*)

Четири организације раде заједно на интеграцији концепта Једно здравље, како би се боље припремило за превенцију, предвиђање, откривање и реаговање на глобалне здравствене претње и промовисање одрживог развоја. Важност успостављања дефиниције једног здравља је прво указао *OHHLER*, а касније су се сложили четири партнера *FAO*, *OIE*, *UNEP*-а и *WHO*, да се развије заједнички језик и разумевање око једног здравља.

<https://www.onehealthcommission.org/>

### Међусобна повезаност човек-животиња-средина

Зоонозе се јављају у међусобним односима човек-животиња-средина, у контексту екосистема – од локалног до глобалног. Један од основних епидемиолошких модела узročности болести, епидемиолошка тријада, укључује агенсе, осетљивог домаћина и окружење са условима у којима ће се омогућити настајање патологије. Унутар ове тријаде можемо пронаћи векторе који преносе узročнике домаћину. Епидемиолошке било ког од ових елемената може спречити болест. Међутим, ово је само врх леденог брега: узрок болести је много сложенији, а узročна мрежа многих фактора мења вероватноћу појаве болести. Током средине двадесетог века достигнућа у јавном здрављу донела су ниво оптимизма: заразне болести су биле у паду, због добрих санитарно-хигијенских и медицинских пракси. Смртност деце је почела да се смањује, глобални животни век је почео да расте; међународна глобална финансијска помоћ ушла је у борбу против сиромаштва у земљама у развоју. Међутим, оживљавање зооноза (болести заједничке људима и



животињима) у последње три деценије разбите су основу за оптимистичке прогнозе скорог нестанка епидемија.

[\(https://www.onehealthcommission.org/en/whv\\_one\\_health/what\\_is\\_one\\_health/\)](https://www.onehealthcommission.org/en/whv_one_health/what_is_one_health/)

Области којима је знатно потребан приступ Једно здравље, на свим нивоима академске заједнице, владе, индустрије, политике и истраживања, због нераскидиве међусобне повезаности здравља животиња, животне средине, људи, биљака и планете: пољопривредна производња и коришћење земљишта, животиње као стражари за откривање и реаловање агенса животне средине и загађивача, смањење отпорности на антимикробне лекове, биодиверзитет / медицина очувања, климатске промене и утицаји климе на здравље животиња, екосистема и људи, потребе клиничке медицине за међуодносом здравствених професија, комуникације и домет, компаративна медицина: заједничтво болести међу људима и животињима као што су рак, гојазност и дијабетес, припремљеност и одговор на катастрофе, надзор, превенција и одговор на болести, како заразних (зооноза) тако и хроничних болести, економија / сложени системи, шивилно друштво, здравствене заштите животне средине, безбедност и сигурност хране, глобална трговина, трговина и безбедност, веза човек – животиња, очување природних ресурса, ризици за здравље на раду, здравље биљака / земљишта, стручно образовање и обука, следећа генерација професионалаца посвећених концепту Једно здравље, јавна политика и регулатива, истраживања, и основна и примењена, безбедност и сигурност воде, добробит животиња, људи, екосистема и планете (4,7,8,16).

*"Управљачи просвете и школе, ваљало би да уреде, да се само пре подне учи наука, а по подне да се ученици одмарају од тога и наком телесном раду упражњавају. Држави би света дужност била да удешава да све школе и фирме буду окружене штицаом, зеленилом, вољкама и другим корисним*

биљем како би на тај начин било вазда чистог ваздуха и како би у часу одмора они који раде тврда могли прошећати и дисати. Творци културе људске то потпуно заслужују.“ (Васа Пелагић)

„Ако желимо здрави и спокојни у животу бити, то још из детињства тело научимо да промене подноси. Здравље је главни услов да човек своју мету постигне.“ (Васа Пелагић)

Кроз комбиновану енергију четири организације, у развоју је свеобухватни Глобални план акције за Једно здравље, који подржава и саветује (OHLEP). Овај план има за циљ да уведе и техничке и организационе послове Једног здравља на глобалном, регионалном и националном нивоу, подршка земљама у успостављању и постизању националних циљева и приоритета за интервенције, мобилисати инвестиције, промовише приступ целокупног друштва и омогући сарадњу, учење и размену између региона, земаља и сектора.

„Једно здравље“ представља интегративни и системски приступ здрављу, заснован на схватању да је здравље људи уско повезано са здравом храном, животinja и животне средине и здравом равнотежом њиховог утицаја на екосистеме које деле. Ове међусобне везе и рањивости су још једном демонстриране пандемијом Ковид-19. Председници FAO, OIE, UNEP-а и WHO су се састали у новембру 2020. на Париском мировном форуму, да додатно унапреде своју међусекторску сарадњу стварањем мултидисциплинарног Панаела стручњака високог нивоа за једно здравље (OHLEP) уз подршку владе Француске и Немачке.

Дефиниција препознаје здравље људи, домаћих и дивљих животinja, биљака и ширег окружења (укључујући екосистеме) који су уско повезани и међузависни.

Овај приступ мобилише више сектора, дисциплина и заједница на различитим нивоима друштва да раде заједно на неговању благостања и суочавању са претњама по здравље и екосистеме, истовремено се бавећи колективном потребом за

чистом водом, енергијом и ваздухом, безбедном и хранљивом храном, предузимајући мере о климатским променама и доприносу одрживом развоју

[\(https://www.onehealthcommission.org/\)](https://www.onehealthcommission.org/)

Сто четрдесет и једну годину пре :

*(Васа Пелагић) „Ово што једемо и пијемо прелази у крв, а наша крв биће таква, каква је наша храна тибе и ваздух.*

*Није доста да човек сит буде, да натрпни желудца, већ треба да је здравом и снажном храном нахраћен.“*

Међутим, данас ову лекцију многи још увек нису научили. У овом времену живимо са пандемијом *Covid 19* и решавању здравља људи, здравља животиња и заштите животне средине. Добри познатоци концепта (3). Једно здравље и заједничког живота на планети који је довољно нарушен и хитно се мора побољшавати, посебно промовишући Глобалне циљеве одрживог развоја (*SDGs*).

Веза концепта Једног здравља и одрживог развоја

- Промоција концепта Једно здравље (лекари, ветеринари, агрономи, еколози, биолози и друге специјалности)

- Укључивање младих стручњака

- Антимикробна резистенција (*AMR*) представља озбиљну претњу за здравље људи и животиња, за живот и безбедност хране и поставља важна питања о улози нашег окружења и ширењу отпорних организама. Микроорганизми природно производе антимикробне производе и користе их у борби за преживљавање, међутим правилна употреба антибиотика утиче на смањење ширења *AMR*.

- Антимикробна средства се широко користе за људе, у узгоју животиња, аквакултури, пчеларству, за

kućine ljubišnice i biljke, ne samo za liječenje infekcija, već i za kontrolu bolesti, profilaksu i promotore rasta



животиња za proizvodnju hrane. U zavisnosti od tretirane vrste i određenog korištenog leka, procenat doziranja koji se apsorbuje ili metabolizuje od strane pojedine životinje ili čoveka, kreće se od samo 10% do preko 80%, a ostatak se izlucuje kao aktivno jedinjenje preko urina i fekalije u životnu sredinu. Zemlja je zagađena antimikrobnim supstancama (4,7,10).

## ZAKLJUČAK

Današnji savremeni koncepti uz svu tehnologiju i digitalizaciju koja je u zamažu, i dalje se drže suštinski istih prioriteta u malo drugačijem ružu. Uz veliko žaljenje se mora priznati da snlagne poruke dr Vase Pelagića, mnoge preporuke i stavovi koje nam je ostavio u knjigama i dalje nisu dovoljno čitane i prihvaćene, jer da jesu – bismo bili i zdraviji i pakljiviji prema prirodi, i sa više bismo se poštovala odnositi prema drugim živim bićima.

*Učiteljima narodnim, poslanicima sveštenicima neka je sveta dužnost i staraње kako će narod уверити o važnosti ovakih i ovakih knjiga i pravila koja se u njima izlažu, svakom pritikom u narodu odomaćivati. (Vasa Pelagić)*

„Стављено у аманет пријатељима ... да ово дело ... прештампату, које треба да буде удешено према развиту напреку и животним потребама народним ...“ (Вака Пелагић)

Јован Скерлић, близак Пелагићев пријатељ је рекао:

“Оно што ће остати од њега, то нису ни његове књиге, ни идеје, но живи пример који је дао, пример несатомљиве воље и апостолске енергије, пуно сагласности између идеје и живота, цео један живот страдања, завршен, зрченичком смрћу!”

**Једно здравље је тимски умрежени рад вођен изазовима**

## Литература

1. Циљевни одрживог развоја СДГ Индикатори (Интернет) <https://sdg.indikatori.rs>
2. Циљевни одрживог развоја СДГ, Тим Уједињених Нација у Србији (Интернет) <https://www.stat.gov.rs/media/3707/un-sdg-brochure-srb-cir-2018-2-web.pdf>
3. Evans B.R. & F.A. Leighton A history of One Health, *Rev. sci. tech. Off. int. Epiz.*, 2014, 33 (2), 413-420
4. Marija Jevtić, Branislava Belić, Sara Savić. One Health Monograph (editors) Academy of Medical Sciences Serbian Medical Society. 2021. ISBN 978-86-6061-131-6 <http://akademija.sld.org.rs/dotAsset/85227.pdf>
5. Jevtić M, Bouland C. One health and Only one Environment. In One Health Monograph, Academy of Medical Sciences Serbian Medical Society. 2021, p194-206
6. Krieger N. Epidemiology and the web of causation: has anyone seen the spider? *Soc Sci.Med.* 1994;39: 887-903.

7. Angelos JA, Arens AL, Johnson HA, Cadriel JL, Osburn BI. One Health in food safety and security education: A curricular framework. *One Health* 2017; 3:56-65.
8. One Health FAO: available at <https://www.fao.org/one-health/en>
9. Pavlović D. i sar. Vaso Pelagic, the first theoretician of physical culture in Bosnia and Hercegovina, Proceeding 2012. (2013), Vol. 4, ISSN 1986-8146
10. Политика новине (Интернет). <https://www.politika.rs/sr/clanak/501156/Zdravlje-ljudi-zivotinja-i-zivote-sredine-usko-je-povezano>
11. Савез Удружења пчелара Републике Српске (Интернет). <https://sums.info/2014/01/birai-matica/>
12. Savić S. i sar. Organization of One Health concept., In *One Health Monograph*, Academy of Medical Sciences Serbian Medical Society. 2021, P207
13. Васо Пелагић. “Стварни народни учитељ” Издање Књижарнице Томе Јовановића и Вујића, 1941. Београд
14. Васо Пелагић. Народни учитељ, Алтари књига, Београд, 2001
15. Waltner-Toews D. Caught in the causal web: analytical problems in the epidemiology of zoonoses. *Acta Vet Scand Suppl.* 1988;84: 296–8.
16. Katrinka Z. Zoonotic Diseases, the Global Ecosystem and the Human-Animal-Environment interface. 48 *International Animal Health, Journal Volume 2 Issue 4*, 2014